

Tänk nytt, lätt och rätt

Alla förvaltningar,
nämnders och bolags-
styrelsers ansvar

Handbok i FN-konventionen

- om rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Inledning

Den här handboken är ett verktyg för dig som är förtroendevald eller medarbetare i Sävsjö kommun. Det handlar om FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, som trädde i kraft i Sverige 2009.

Syftet med handboken är att du ska få hjälp att förstå konventionen och på vilket sätt den påverkar ditt arbetsområde – vare sig det handlar om att fatta beslut i din nämnd, upprätta en plan i din förvaltning, möta anställda och medborgare i din verksamhet.

Handboken ska ge dig:

- Förståelse för vilket ansvar och vilka skyldigheter all offentlig verksamhet har att förverkliga konventionen
- Guidning till rättighetsartiklar och exempel på vilken betydelse de kan ha för de program och planer i Sävsjö kommun arbetar utifrån
- Tips på webbplatser där du kan läsa, ladda ner eller beställa litteratur och information
- Webbplatser till handikapporganisationer som kan vara till hjälp för dig i ditt arbete

Uppföljning av det handikappolitiska programmet görs en gång per år och revidering bör genomföras vart fjärde år.

Visioner

Kommunens anställda och förtroendevalda bemöter alla på ett respektfullt, serviceinriktat och professionellt sätt oavsett individuella olikheter.

Personer med funktionsnedsättning lever oberoende och deltar fullt ut på livets alla områden. Var och en har tillgång till och förstår den information man har behov av och har möjligheter att kommunicera på sina villkor.

Personerna har full tillgång till den fysiska miljön och till de transporter som de har behov av till alla verksamheter och tjänster som kommunen och dess bolag erbjuder.

Konventionen och ditt ansvar

Ny konvention, samma viktiga rättigheter

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning är en av de senaste konventionerna på rättighetsområdet. Konventionen är alltså relativt ny, men den innehåller inga nya rättigheter. Den bygger på FN:s allmänna deklaration om mänskliga rättigheter men den förtydligar vad som måste till för att mänskliga rättigheter ska tillgodoses för personer med funktionsnedsättning.

Sveriges riksdag och regering antog även 2009 det fakultativa protokoll som hör till konventionen. Detta protokoll ger människor som anser att deras rättigheter enligt konventionen kränkts, möjlighet att lämna klagomål till en övervakningskommitté inom FN.

Konventionen bygger på följande principer:

- a) Respekt för inneboende värde, individuellt självbestämmande, innefattande frihet att göra egna val samt enskilda personers oberoende.
- b) Icke-diskriminering.
- c) Fullständigt och faktiskt deltagande och inkludering i samhället.
- d) Respekt för olikheter och accepterande av personer med funktionsnedsättning som en del av den mänskliga mångfalden och mänskligheten.
- e) Lika möjligheter.
- f) Tillgänglighet.
- g) Jämställdhet mellan kvinnor och män.
- h) Respekt för att barn med funktionsnedsättning har rätt att bevara sin identitet.

Konventionen och Sävsjö kommuns utmaningar för en hållbar utveckling

I Sävsjö kommun vill vi bjuda på det goda livet. Vi är den unga staden med lång historia. Med läge mitt i Småland har vi nära till det mesta. Nära till stad, nära till natur och nära till varandra.

Vi i Sävsjö kommun bygger, planerar och visionerar för, och tillsammans med, dig som medborgare.

Alla som är folkbokförda i Sävsjö kommun kan lämna in medborgarförslag till kommunfullmäktige i frågor som rör kommunens verksamhet. Förslaget bör vara utformat så att det utmynnar i någon form av konkret förslag (artikel 21 och 29). Enskilda myndighetsärenden eller ärenden som har odemokratisk eller rasistisk innebörd kan inte hanteras som medborgarförslag.

Dina skyldigheter att förverkliga konventionen

Sedan konventionen trädde i kraft har Sverige ett juridiskt ansvar att förverkliga rättigheterna i den. Det innebär att alla offentliga organ – stat, landsting och kommun – är skyldiga att

- Själva inte kränka rättigheterna.
- Hindra andra från att kränka rättigheterna.
- Skapa förutsättningar för att rättigheterna faktiskt förverkligas (till exempel genom att fatta beslut, se till att det finns budgetutrymme, utforma verksamheter, upprätta lagar/riktlinjer/planer och sprida kunskap i linje med konventionen).

För kommunens del har konventionen stor betydelse. Mycket av det som bestämts på statlig nivå får sitt genomförande först ute i respektive kommun. Kommunens arbetsområde är också så omfattande att det berörs av alla konventionens rättighetsartiklar.

Inom Sävsjö kommun ska FN:s konventioner för personer med funktionsnedsättning tillämpas inom all kommunal verksamhet. Varje kommunal nämnd/bolagsstyrelse/förvaltning liksom förtroendevalda och anställda ska inom sin verksamhet se till att gällande principer och lagar tillämpas.

Handboken ska ses om ett verktyg och vägledning att fullfölja konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Målen och indikatorerna ska fastställas i kommunfullmäktige, omsättas i konkreta mål i nämndernas verksamhetsplaner, för att sedan finnas med i de åtgärder som årligen redovisas i verksamhetsberättelserna.

Ansvaret för målen fullföljande vilar på varje nämnd och bolagsstyrelse samt alla kommunens anställda och förtroendevalda.

50 artiklar – lär dig hitta rätt

Konventionen innehåller totalt femtio artiklar. De första artiklarna (1-4) beskriver konventionens grundprinciper (syfte, begreppsdefinitioner, allmänna principer och allmänna åtagande). De sista (31-50) är procedurregler för genomförande, uppföljning och övervakning.

Resterande artiklar (5-30) är rättighetsartiklar; artiklarna 5-9 beskriver övergripande rättigheter, till exempel om tillgänglighet och icke-diskriminering. Artiklarna 10-30 berör rättigheter inom ett brett spektrum specifika områden; från rätt till arbete, utbildning och hälsa till rättigheter om social trygghet, åsiktsfrihet, självständigt liv och deltagande i samhället.

Lista över konventionens rättighetsartiklar

5. jämlikhet och icke-diskriminering
6. kvinnor med funktionsnedsättning
7. barn med funktionsnedsättning
8. medvetandegörande om situationen för personer med funktionsnedsättning
9. tillgänglighet
10. rätten till liv
11. risksituationer och nödlägen
12. likhet inför lagen
13. tillgång till rättssystemet
14. frihet och personlig säkerhet
15. rätt att inte utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning
16. rätt att inte utsättas för utnyttjande, våld eller övergrepp
17. skydd för den personliga integriteten
18. rätt till fri rörlighet och till medborgarskap
19. rätt att leva självständigt och att delta i samhället
20. personlig rörlighet
21. yttrandefrihet och åsiktsfrihet
22. respekt för privatlivet
23. respekt för hem och familj
24. utbildning

25. hälsa
26. habilitering och rehabilitering
27. arbete och sysselsättning
28. tillfredställande levnadsstandard och social trygghet
29. deltagande i det politiska och offentliga livet
30. deltagande i kulturliv, rekreation, fritidsverksamhet och idrott

Konventionen behövs, även i Sverige

Enligt socialstyrelsens rapport "Alltjämt ojämnt" från 2010 har personer med funktionsnedsättning i Sverige sämre levnadsvillkor än övriga befolkningen. Det gäller såväl ekonomi som hälsa, arbete och utbildning.

Folkhälsoinstitutets rapport "Onödig ohälsa" från 2008 visar att dålig hälsa är mer än tio gånger så vanligt bland personer med funktionsnedsättning. Enligt rapporten beror det på diskriminering, negativa attityder och bristande tillgänglighet i samhället – faktorer som gör att personer med funktionsnedsättning har sämre möjligheter att vara delaktiga, självständiga och få inflytande över sin vardag. Att personer med funktionsnedsättning har sämre förutsättningar i skolan och på arbetsmarknaden än personer utan funktionsnedsättning, ger också sämre ekonomiska och sociala villkor och har negativa effekter för såväl fysisk som psykisk hälsa.

I Sverige har ungefär var 5:e medborgare någon form av funktionsnedsättning. I takt med att befolkningen lever längre och vi får en bättre sjukvård kommer den andelen också att öka.

Olika funktionsnedsättningar – olika behov

Enlig konventionen definieras funktionsnedsättning som en nedsättning av en persons fysiska, psykiska, intellektuella eller sensoriska funktionsförmåga. Inledningen är i sig bred och rymmer flera olika underkategorier. Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar till exempel är ett samlingsnamn som innefattar skilda funktionsnedsättningar som ADHD, Asperger syndrom och autism. Var och en av dem skapar olika behov i olika situationer och kan kräva olika lösningar för att rättigheterna i konventionen ska kunna tillgodoses. Även grad av funktionsnedsättning spelar roll för en person med förutsättningar och behov, liksom hans eller hennes viljestyrka, anpassningsförmåga och vana av att leva med funktionsnedsättning.

Funktionsnedsättning och funktionshinder – vet du skillnaden?

Funktionsnedsättning är en nedsättning av en persons funktionsförmåga. Funktionshinder uppstår på grund av att omgivningen är otillräcklig för en person med funktionsnedsättning.

En person som använder rullstol blir till exempel funktionshindrad när det saknas ramp för att ta sig in i en byggnad. Detsamma gäller en person med synnedsättning, när hissen saknar punktskrift eller tal som informerar.

Det är med andra ord inte funktionsnedsättningen som skapar funktionshindret. Inte heller behöver en funktionsnedsättning innebära att man är funktionshindrad. Det är snarare en fråga om hur väl ett samhälle förverkligar mänskliga rättigheter för sina medborgare. Det vill säga, hur goda förutsättningarna är att människor får vara delaktiga och självständiga i samhället. Idag använde man inte längre ordet handikapp eftersom "handikapp" ofta definieras som att vara en egenskap och en brist hos individen.

Rättigheterna är odelbara och beroende av varandra

Rättigheterna i konventionen är odelbara – det vill säga, ingen rättighet är viktigare än någon annan. Det går till exempel inte att prioritera rätten till arbete (artikel 27) framför rätten till hälsa (artikel 28) eftersom en person med funktionsnedsättning har rätt till båda.

Samtidigt är alla rättigheter beroende av och relaterade till varandra. God hälsa är till exempel en förutsättning för att kunna ha ett arbete, likväl som en persons hälsa kan förbättras om han eller hon är en del av arbetsmarknaden. I sin tur är både arbete och god hälsa beroende av rätten till tillgänglig miljö och information (artikel 9) är uppfylld. Och de har båda en avgörande betydelse för att rätten till goda levnadsvillkor (artikel 28) ska kunna tillgodoses.

I många av artiklarna är bemötande, kommunikativ och fysisk tillgänglighet viktiga rättigheter som måste prioriteras i allt arbete.

Välj universella lösningar där det är möjligt

Att göra samhället tillgängligare för personer med olika funktionsnedsättningar kommer alla till godo. Man kan säga att lösningar som är nödvändiga för 10 % av befolkningen underlättar för 40 % och gör det bekvämt för 100 %.

Typiska exempel är elektroniska dörröppnare och rymliga hissar. Dessa kan vara en nödvändighet för en person med rullstol, men underlättar samtidigt för den som kommer med barnvagn eller tunga kassar. Ett annat exempel är texter skrivna med enklare och tydligare språk. Nödvändigt för den som har läs- och skrivsvårigheter, lättare för alla att ta till sig (artikel 9).

Ibland är det både nödvändigt och viktigt att ta till särskilda lösningar för att kunna tillgodose en persons rättigheter. Men där det går att göra en universell lösning – en lösning som fungerar för alla oavsett funktionsförmåga – är en sär lösning varken ekonomisk eller respektfull. Planerar man universellt från början, behöver man till exempel inte göra dyra nödlösningar i efterhand. Inte heller är man tvungen att hänvisa personer med funktionsnedsättningar till speciallösningar som "hissen på baksidan".

Hur gör vi detta?

Vi ska, på alla nivåer, alltid ha funktionshinderperspektiv på beslut som fattas i kommunen, både stora som små beslut.

Ta hjälp av Kommunala Rådet för Funktionshinderfrågor

Enligt konventionen har konventionsstaterna en skyldighet att "nära samråda med och aktivt involvera personer med funktionsnedsättning genom de organisationer som företräder dem" (artikel 4.3). Det gäller i alla "beslutsfattande processer angående frågor som berör personer med funktionsnedsättning".

Att involvera handikapporganisationerna genom Kommunala Rådet för Funktionshinderfrågor är alltså din **skyldighet**, men kan också vara till stor hjälp i ditt arbete med att förverkliga konventionen. De kan bidra med kunskap och erfarenheter, hjälpa till att lyfta fram möjligheter istället för problem. Längst bak i den här handboken hittar du webbadressen till HSO (Handikappförbundens samarbetsorganisation).

I Sävsjö kommun finns följande handikapporganisationer representerade med lokalorganisationer: FUB, SRF, DHR, HRF, Neuroförbundet Höglandet. I Kommunala Rådet för Funktionshinderfrågor finns följande handikapporganisationer representerade: FUB, Reumatikerförbundet, Neuroförbundet, SRF, HRF, DHR.

Samarbete med handikapporganisationerna

Sävsjö kommun ska, i enlighet med FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, artikel 4, "nära samråda med och aktivt involvera personer med funktionsnedsättning, däribland barn med funktionsnedsättning, genom de organisationer som företräder dem". Detta innebär att synpunkter från handikapporganisationerna samlas in innan beslut fattas om förändringar och åtgärder som kan påverka personer med funktionsnedsättning.

Sedan många år tillbaka finns ett handikappråd i Sävsjö kommun. KRF är ett samråds- och referensorgan knutet till kommunstyrelsen där ledamöterna är utsedda av kommunfullmäktige och av handikapporganisationerna.

KRF är Sävsjö kommuns organ för samverkan med handikapporganisationerna. Genom handikapprådet tillförs kommunal verksamhet och planering, kunskap och erfarenheter från personer med funktionsnedsättning och deras organisationer. Arbetet ska genomsyra all kommunens verksamhet där en självklar del ska vara att samverka med Kommunala Rådet för Funktionshinderfrågor och därmed handikapporganisationerna. Nämnder och bolagsstyrelser underställer Kommunala Rådet för Funktionshinderfrågor ärenden vilka berör förhållanden för personer med funktionsnedsättning för yttrande.

Mål för arbetet med rättigheter för personer med funktionsnedsättning i Sävsjö kommun

Varje år ska kunskapen öka hos kommunens anställda och förtroendevalda om situationen för personer med funktionsnedsättning.

Varje berört kontor/bolag/förvaltning/nämnd ska årligen vidta åtgärder som ökar medvetenheten och kunskapen hos anställda och förtroendevalda om situationen för personer med funktionsnedsättning.

Kontor/bolag/förvaltning/nämnd konsulterar KRF och därmed handikapporganisationerna för att få en ökad kunskap om situationen för personer med funktionsnedsättningar.

Enligt konventionen har kommunen ett ansvar att höja allmänhetens medvetenhet om hur det är att leva med funktionsnedsättningar, vilket också måste vara ett mål. Kunskapen ska nå ut till alla samhällets delar, förutom den offentliga verksamheten även i skolans undervisning, på arbetsplatser och i massmedia.

Fördomar och okunskap är ofta orsaken till att personer med funktionsnedsättning blir dåligt bemötta i samhället. Detta påverkar förstas möjligheten att vara delaktiga i demokrati och det påverkar medborgarnas förtroende för varandra (artikel 8).

Indikatorer

Varje år ska förvaltningar och bolag redovisa:

Vilka åtgärder som vidtagits för att öka medvetandet och kunskapen hos anställda och förtroendevalda om situationen för personer med funktionsnedsättning.

Vilka åtgärder som vidtagits för att öka den kommunikativa tillgängligheten.

Vilka åtgärder som vidtagits för att öka den fysiska tillgängligheten av respektive verksamheter och tjänster samt om dessa åtgärder skett i samarbete med andra aktörer

Antal gånger samt på vilka sätt som konsultation har genomförts med Kommunala Rådet för Funktionshinderfrågor och handikapporganisationerna.

Litteratur och informationsmaterial

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. SÖ 2008:26.
www.regeringen.se

Alltjämt olikt! Levnadsförhållanden för vissa personer med funktionsnedsättning.
Socialstyrelsen (2010). www.socialstyrelsen.se

Barnperspektiv inom handikappråden: en uppföljande studie bland landsting och kommuner
(2008). www.barnombudsmannen.se

Bortom fagert tal - om bristande tillgänglighet som diskriminering.
Ds 2010:20 www.regeringen.se

Folkhälsopolitisk rapport 2010. Framtidens folkhälsa - allas ansvar. Statens folkhälsoinstitut
(2010). www.folkhalsomyndigheten.se

Onödig ohälsa. Hälsoläget för personer med funktionsnedsättning. Statens folkhälsoinstitut
(2008). www.folkhalsomyndigheten.se

Riv hindren - riktlinjer för tillgänglighet. Handisam. www.mfd.se

SOU 2009:36. Främja, Skydda, Övervaka - FN:s konvention om rättigheter för personer med
funktionsnedsättning. www.regeringen.se

Ekensteen, W (1968) På folkhemmets bakgård. Bokförlaget Prisma/föreningen Verdandi

Myndigheten för delaktighet www.mfd.se

Webbadresser till handikapporganisationer

HSO (handikappföreningarnas samarbetsorgan) www.hso.se